

АРБІТРАБЕЛЬНІСТЬ СПОЖИВЧИХ СПОРІВ

Встановлення арбітрабельності певних категорій спорів повинно виходити з економічної доцільності, можливості контролю, в тому числі і судового, за діяльністю третейських судів, та реалізується як шляхом встановлення певних загальних критеріїв для визначення підвідомчості справ третейському суду, так і шляхом закріплення у законодавстві переліку категорій спорів, що можуть або, навпаки, не можуть розглядатися третейським судом. Законом України від 11.05.2004 року № 1701-IV «Про третейські суди» у ст.ст. 1, 6 визначається підвідомчість справ третейським судам як виходячи з характеру правовідносин (будь-які справи, що виникають із цивільних та господарських правовідносин, крім випадків, передбачених законом), так і встановлюючи перелік спорів, виключених з компетенції третейського суду, який передбачає, зокрема, справи у спорах щодо захисту прав споживачів, в тому числі споживачів послуг банку (кредитної спілки) [1].

Виключення споживчих спорів з переліку арбітрабельних аргументувалося необхідністю забезпечення права споживача на захист своїх прав у суді загальної юрисдикції, оскільки у більшості випадків третейське застереження нав'язується споживачу у типових договорах без можливості відмови чи редагування змісту, що виключає звернення до державного суду, обумовлює додаткові витрати на третейський збір, тоді як від сплати судового збору споживачі звільнені. Фактично позбавивши споживача права альтернативного вибору способів захисту своїх прав, таке право залишилось за більш сильною стороною правовідносин, а отже зазначеної мети дані зміни так і не досягли з декількох причин:

1) обмеженням можливостей споживача є не сам факт укладення третейської угоди і подальший розгляд спору недержавним органом, а спосіб укладення третейської угоди — частіше це третейське застереження, що міститься у типовому публічному договорі. У країнах ЄС положеннями Директиви 93/13/ЕЕС про несправедливі умови у споживчих договорах від 05 квітня 1993 р. гарантуються мінімальні стандарти захисту прав споживачів: визнається несправедливою умова договору, яка не обговорювалася індивідуально, якщо в порушення вимоги добросовісності така умова викликає

значну невідповідність в правах та обов'язках сторін на шкоду споживачу [2]. При цьому, на відміну від ст. 18 Закону України «Про захист прав споживачів», додатково вказується, що умовою, що не обговорювалася індивідуально, є умова, що була складена заздалегідь, а тому споживач не мав можливості вплинути на її зміст, особливо за заздалегідь складеним стандартним договором (ст. 3). Додаток до Директиви містить перелік умов, які є несправедливими, серед яких і зазначено умову, яка має намір виключити чи завадити праву споживача звернутися до суду чи застосувати будь-який інший засіб юридичного захисту, особливо вимоги щодо передачі спору виключно до арбітражу, не передбаченого правовими нормами (п. «q»). Слід також зазначити, що відповідно до Угоди про асоціацію України з ЄС, положення Директиви 93/13/ЕЕС мають бути впроваджені протягом 3 років з дати набрання чинності цією Угодою [3].

2) на даний час залишилась можливість розгляду справи за участю споживача третейським судом, яка впливає з того, що законодавчо не визначено поняття «спір щодо захисту прав споживачів». Постановою Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 березня 2012 р. № 5 «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин» роз'яснено, що банки у таких спорах не є споживачем, з чого можна зробити висновок, що і спори, у яких кредитори (у тому числі банки) виступають із позовами до споживачів про захист прав кредиторів, не відносяться до категорії спорів про захист прав споживачів, і не виключені з компетенції третейських судів [4].

3) існує можливість розгляду третейськими судами спорів за участю фізичних осіб, які будучи споживачами, не вказують у своєму позові на порушення їх прав, коли і в чому це виявилось, та способи захисту, яких необхідно вжити.

Враховуючи вищенаведене, пропонується два варіанти вирішення зазначеної проблеми: 1) забезпечити споживача від розгляду спорів, що впливають зі споживчих правовідносин, третейським судом, повністю виключивши з компетенції третейського суду спори, однією за сторін яких є споживач, незалежно від того чи посилається особа на порушення та необхідність захисту прав споживача; 2) більш доцільним вбачається надання третейським судам повноважень на розгляд даної категорії спорів одночасно з врегулюванням питань укладення третейської угоди з споживачем: така угода має бути свідченням вільного волевиявлення споживача,

а отже повинно забезпечуватися право особи на виключення пунктів, що містять третейське застереження, з типового договору, їх зміну та уточнення. Для чого пропонується законодавчо закріпити:

а) при отриманні третейським судом позовної заяви до споживача, необхідно встановити обов'язок третейського суду дослідити відповідність третейської угоди, викладеної в договорі приєднання, волі слабшої сторони: чи була така угода укладена добровільно, чи мав реальну можливість відповідач внести свої пропозиції до тексту угоди, чи були вони прийняті іншою стороною, чи було її укладено з повним розумінням наслідків. Якщо відповідач не заперечує проти третейського розгляду, такий розгляд відбувається в загальному порядку. Якщо ж відповідач доведе невідповідність третейської угоди його волі, неможливість уникнути укладення чи зміни угоди, третейський суд повинен буде відмовити у розгляді даної справи та роз'яснити можливість розгляду спору іншим органом, зокрема і державним судом; б) у разі подання позовної заяви споживачем до державного суду при наявності третейської угоди, суд повинен встановити аналогічні обставини, і тільки якщо добровільність і відповідність волі споживача підтвердяться, застосувати наслідки, передбачені ст. 130 Цивільного процесуального кодексу України, а саме — залишити позовну заяву без розгляду.

Для більш об'єктивного розгляду даної категорії спорів Законом України «Про третейські суди» у ст. 8 закріплено можливість утворення постійно діючих третейських судів не тільки при організаціях, покликаних захищати сильнішу сторону у правовідносинах (наприклад, фондових і товарних біржах, торгово-промислових палатах, всеукраїнських асоціаціях кредитних спілок, об'єднаннях, асоціаціях суб'єктів підприємницької діяльності — юридичних осіб, у тому числі банків), а й при організаціях, діяльність яких спрямована, зокрема, на захист прав споживачів (громадських організаціях, в тому числі громадських організаціях споживачів).

Література:

1. Про третейські суди: Закон України від 11 травня 2004 р. № 1701-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 35. — Ст. 412.

2. Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts // Official Journal. — L 95. — 21.04.1993. — P. 29-34.

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони // Офіційний вісник України. — 2014. — № 75. — Т. 1. — Стор. 83. — Ст. 2125.

4. Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин: постанова Пленуму Вишого спе-

Соколюк А.М.

*аспірант кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРИМУСОВА ПСИХІАТРИЧНА ДОПОМОГА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ В СВІТІ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Психічне здоров'я відноситься до першочергових благ особи. За його відсутності в тій чи іншій мірі втрачає значення більшість інших цінностей. Захист прав осіб із вадами психічного здоров'я є одним з важливих завдань державних органів. Органи Ради Європи, діяльність яких направлена на забезпечення прав та свобод людини (Комітет міністрів Ради Європи, Комісар Ради Європи з прав людини, Європейська комісія з прав людини) одержують велику кількість скарг громадян України про порушення прав людини при наданні психіатричної допомоги. Водночас, дотримання прав і свобод людини та громадянина має стати невід'ємною частиною євроінтеграційного процесу України і, відповідно, становлення нашої країни як розвиненої, правової, демократичної держави.

Дослідженням проблеми захисту прав осіб з психічними розладами в порядку цивільного судочинства займалися такі провідні українські вчені як В.В. Комаров, Р.М. Мінченко, О.С. Погребняк, Ю.Д. Притика, Г.О. Світлична, С.А. Чванкін, М.М. Ясинюк та інші. Однак, в їх роботах розглядалися здебільшого процедурні питання надання особі примусової психіатричної допомоги, без здійснення детального аналізу цієї проблеми крізь призму європейських стандартів у сфері захисту прав людини та практики Європейського Суду з прав людини.

В Україні регламентація надання психіатричної допомоги здійснюється на рівні національного та наднаціонального законодавства. Серед основних нормативно-правових актів у сфері охорони психічного здоров'я є Конституція України, Основи законодавства про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 року, Закон України від 22 лютого 2000 року «Про психіатричну допомогу», Цивільний